

УДК 92+130.3

<https://doi.org/10.15407/ub.20.055>

*Інна Володимирівна ГОЛУБОВИЧ,
доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
(Одеса, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-3459-3417>
e-mail: golubinna17@gmail.com*

*Тетяна Олександрівна КРИЖАНОВСЬКА,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету
(Одеса, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-6391-6871>
e-mail: oreltati63@gmail.com*

ІРИНА ЯКІВНА МАТКОВСЬКА: НАЧЕРКИ ДО ПОРТРЕТА В МАНЕРІ СФУМАТО

Досліджуються теоретико-методологічні умови можливості представлення інтелектуальної біографії видатного українського філософа, професора філософського факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Ірини Яківни Матковської (1928–2017) у подвійній оптиці: в офіційній енциклопедичній довідці та в начерку «портрета в манері сфумато» (семіотична модель Ю. Лотмана). Тема розглядається на тлі розвитку філософської біографістики в сучасній Україні. Виокремлюється також проблемно-тематичний регіон аксіології біографії.

У міждисциплінарному полі біографістики розроблено багато евристично плідних методів, підходів, прийомів тощо. Звертаємося до одного з прийомів, який запропонував Ю. Лотман. Він виокремлює та теоретично насичує живописну техніку «сфумато», яку досконало застосовував Леонардо да Вінчі. Сфумато — непомітне повітряне взаємопроникнення світла і тіні, яке створює сяючу тьму та затемнене світло. Це не тільки художній прийом великого майстра, а й емблема його духовних пошуків, шифр його біографії. Символ-

образ «сфумато» обумовлює єдність і цілісність біографічного оповідання, ізоморфність різних його частин. Водночас «повітряність» самого образу дає змогу відійти від його диктату і від жорсткої біографічної концепції. На наш погляд, біографічна техніка «сфумато» дає можливість висвітлити таємничий зв'язок між зовнішньою та внутрішньою біографією. Висвітлити, зберігаючи таємницю: не прожктором і навіть не ліхтариком, а «мерехтінням» — так можна в першому наближенні окреслити дослідницьке «сфумато» в біографістиці. Техніка «сфумато» в нашому контексті перебуває на межі між науковим дискурсом та мистецтвом.

Ключові слова: філософська біографістика, біографічний метод у гуманітарному знанні, портрет у манері сфумато, Ірина Яківна Матковська, аксіологія біографії, внутрішня біографія, онтологія біографії.

Цей текст — спроба реконструювати пам'ять про українську вчену Матковську Ірину Яківну (09.05.1928–03.11.2017) — доктора філософських наук, професора філософського факультету Одеського національного університету (ОНУ) імені І. І. Мечникова. Автори є науковими учнями Ірини Яківни і мали щасливу можливість безпосередньо спілкуватися з нею, навчатися в неї, бути причетними до нелегкої та кропіткої праці зі створення українського гуманітарного ландшафту. Своє життя Ірина Яківна присвятила науці — і це не пафосний вислів, а реальність, у яку ми, як аспіранти і докторанти, були зануреними, якою ми жили й живемо, завдяки їй, і тепер. Так склались обставини, що останній відрізок життя вона провела далеко від своїх колег, учнів, наукових подій. Причому ця відстань мала не так фізично-просторовий, як соціально-просторовий та екзистенційний характер. Науковий вакуум, який створився навколо неї, спричинив біографічну невизначеність, недомовленість, незакінченість. Час тільки підкреслює цю мовчазно-виразну порожнечу, оголюючи проблему забуття та створюючи певну «подвійну реальність».

Перший прояв цієї реальності перебуває на перехресті особистісно-індивідуального та міжособистісного. Кожен із нас — колега Ірини Яківни, учнів, однодумців — пам'ятає її, час від часу подумки відтворює її образ, згадує висловлені нею думки, започатковані нею конференції, семінари та інші наукові симпозиуми, розуміє значущість праці, яку робила ця тендітна жінка і водночас вимогливий науковий керівник та принциповий науковець. Ми збираємося в дні її пам'яті, обмінюємося споминами і біжимо далі — кожний у своїх справах. Але ця пам'ять розсипається окремими уламками індивідуальних спогадів та мозаїчними образами, що живуть, допоки живі їхні носії. Багатьох із них уже немає, а значить — незворотно зникли і їхні спогади. Про це замислюється тільки після втрати. Особистісно-індивідуальна реальність без своїх носіїв не існує —

це начебто тривіальність, але за нею стоять людські долі, що переплітаються, і, власне, тканина соціального життя, яка не існує без підтримки соціальної пам'яті.

Другий прояв — колективний, соціальний. Він представлений надрукованими науковими працями Ірини Яківни, матеріалами численних конференцій, у яких вона брала участь або була безпосереднім організатором, короткими відомостями в офіційних джерелах, невеликими текстами до 80-річного ювілею, відомостями у відділі кадрів. Ці матеріали лежать на полицях установ і здебільшого не залишають їх. Забуття приходить непомітно, коли не підтримується соціальний дискурс. Неартикульована біографія стає ризиками на піску, що розвіюються вітрами часу.

Мета авторів цієї статті — створити невеликий біографічний нарис життя Ірини Яківни і цим дати поштовх ідеї зібрати та представити в науковому світі матеріали про неї — жінку, філософію, учену. Наше **завдання** — дослідити теоретико-методологічні умови можливості представлення інтелектуальної біографії нашого вчителя в подвійній оптиці: по-перше, в офіційній енциклопедичній довідці, по-друге, у начерку «портрета в манері сфумато» (семіотична модель Ю. Лотмана).

Окреслимо, перш за все, теоретичні межі нашого дослідження й ескізно представимо деякі тенденції сучасної біографістики, насамперед філософської та історико-філософської. Це не лише зовнішні межі, а внутрішній зміст і сенс життя, бо сама Ірина Яківна брала активну участь у становленні цього дослідницького напрямку в сучасній Україні, була організатором міжнародних конференцій «Біографічний метод у сучасному гуманітарному знанні» (Одеса, 2003–2008 рр.) та кількох тематичних збірників [20, 21].

Без перебільшення можна стверджувати, що Україна стала одним із лідерів у оформленні проблемного-дисциплінарного поля біографічних досліджень у філософії (праці О. Валевського, В. Менжуліна, Т. Чайки, М. Ткачук та інших [1, 2, 15, 16, 17, 22]). Ідеться, наприклад, про «біографічний поворот» у сучасній культурі та гуманітаристиці в одному ряду з іншими фундаментальними поворотами (лінгвістичним, прагматичним, комунікативним, діалогічним, постметафізичним тощо [4, 15, 9]), про історико-філософську біографістику як про субжанр історико-філософських досліджень (В. Менжулін [15]), про «новий біографізм» як альтернативу позитивістському біографічному методу в стилі Сент-Бева (І. Голубович [4]), про «онтологію біографії» як культурно-історичне апріорі, умови можливості існування біографії в культурі (О. Валевський [2]), оформлюються напрями «усна історія філософів» та «усна історія філософії» [5, 8, 22], навіть

створюється студентське наукове товариство «Усна історія філософії» на філософському факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У міждисциплінарному полі біографістики розроблено багато евристично плідних методів, підходів, прийомів тощо. Звернемося до одного з прийомів, запропонованих Ю. Лотманом у статті «Біографія — живе обличчя» [10], присвяченій біографічній белетристиці та серії ЖЗЛ. Відомий вчений-семіотик розглядає монографію О. Гастева про Леонардо да Вінчі, виокремлює та теоретично насичує вдалу авторську знахідку біографа — образ «сфумато», який став символом єдності особистості Леонардо [3]. Сфумато — непомітне повітряне взаємопроникнення світла і тіні, яке створює сяючу тьму та затемнене світло, — це не тільки художній прийом великого майстра, а й емблема його духовних пошуків, шифр його біографії. Символ-образ «сфумато» обумовлює єдність і цілісність біографічного оповідання, ізоморфність різних його частин. Водночас «повітряність» образу дає змогу відійти від його диктату і від жорсткої біографічної концепції (зокрема, у такій версії, яку Ю. Лотман називає «детективною» біографістикою). Він вказав і на більш широкі евристичні можливості дослідницького прийому «сфумато» в контексті методології біографічного аналізу в цілому. Зазвичай одне життя вміщує в себе кілька біографій різної цінності, гідності і творчої натхненності. Найчастіше біограф обирає якусь домінуючу лінію, іноді зіштовхує два контрастні життя. У другому випадку за взірць береться чорно-біла гравюра, де прибрані усі нюанси. «Секрет психологічної правдоподібності в тому, щоб розкрити взаємну необхідність різних життів... <...> Одне просвічує крізь інше, натхнення — крізь брилу життєвих обставин, світло крізь дим. Портрет у манері сфумато...» [10, с. 236]. На наш погляд, біографічна техніка «сфумато» дає можливість висвітлити таємничий зв'язок між зовнішньою та внутрішньою (духовною, психологічною — залежно від розуміння біографом «внутрішнього світу») біографією. Висвітлити, зберігаючи таємницю: не прожектором і навіть не ліхтариком, а «мерехтінням». Так можна в першому наближенні окреслити дослідницьке «сфумато» в біографістиці. Техніка «сфумато» в нашому контексті перебуває на межі між науковим дискурсом та мистецтвом.

Світоглядно-теоретичну глибину техніки сфумато надає аксіологічний підхід, за допомогою якого розкривається ціннісний вимір біографії. Біографістика як галузь гуманітарного знання і біографія як предмет дослідження, на нашу думку, мають глибокий і малодосліджений ціннісний пласт. Тобто біографічний нарис життя нашої героїні ми представляємо у вигляді портрета в манері сфумато, образ

якого вимальовується з численних точок, дотиків, штрихів, мазків, у яких ми будемо намагатися розкрити різні, зокрема й аксіологічні, смисли. Такий методологічний прийом, на наш погляд, дасть змогу показати більш об'ємно та глибоко факти і події життя Ірини Яківни та відчути подих «ціннісного повітря», яке її оточувало.

Аксіологія біографії має теоретичні і практичні складники. Під час дослідження біографії з аксіологічного ракурсу розкриваються нові смисли проблеми співвідношення фактичного й ціннісного, які мають не тільки логічний складник, а й екзистенційний, персонорентричний, коли фактичний контур біографії наповнюється глибиною внутрішнього світу людини в процесі динамічного змикання та розмикання ціннісних ідеалів людини та подій її життя. У цьому разі логіка універсального та логіка індивідуального [15, с. 281] мають доповнювати одна одну. «Епістемічний пейзаж» [23, р. 1] біографістики, доповнений аксіологічними напрацюваннями, розкриває себе як багатошаровий палімпсест [18], що ставить перед дослідником завдання: доторкатися уважно та обережно, і робити це не лише аналітичними операціями, а й тонкою інтерпретаційною майстерністю без претензій на власну самодосконалість. Останнє надає основи для підтримання філософського (додамо — гуманітарного) етосу (В. А. Малахов) [12].

Практичний складник стосується процесу біографічної творчості й перебуває на перетині ціннісних картин світу героя біографії та біографа (біографів). Ціннісний світ персони є особливою, дуже тендітною, тонкою і, водночас, глибинною основою для прийняття як життєво важливих, часом екзистенційних рішень, що з часом окреслюють основний контур біографії, так і для облаштування повсякденного життя, що складається із численних і різних за значенням та змістом подій. Мікросвіт повсякденності тільки на перший погляд видається незначним та рутинним. Але саме з нього вимальовуються ті штрихи і точки, що задають тон життю. А однією з найважливіших та найскладніших стає проблема інтерпретації ціннісного світу персони.

Текст біографії завжди має аксіологічне навантаження, яке проявляється у двох невід'ємних одна від одної процедур. По-перше, біограф акцентує на певних фактах і подіях життя персони, виходячи із власної ціннісної картини світу, тобто сам процес обрання значущого та впливового має суб'єктивний ціннісний характер. По-друге, опис та тлумачення обраного відбувається відповідно до ідеалів та принципів біографа, яким би об'єктивним та неупередженим він не був. Тобто відбувається подвійна біографічна аксіологічна дія: обрання значущого та його інтерпретація. Свобода творчості та відповідальність біографа в цьому процесі є взаємозалежними та створюють го-

ловні мітки цього шляху. Суб'єктивне бачення біографа переходить у текст, що має об'єктивні характеристики. Право бути собою [11–12] мають і біограф, і герой біографії.

Звернемося до офіційної біографії нашої героїні, яка частково представлена в довідково-енциклопедичних джерелах, створених за відповідними канонами. Це — біографічний словник «Професори Одеського (Новоросійського) університету» та «Енциклопедія сучасної України» [6, 7]. Контурні лінії цієї біографічної форми представляють Ірину Яківну як учену, викладача, наукового діяча, керівника та консультанта майбутніх науковців. Ці абриси ми маємо наповнити сфумато-промальовуванням і спробувати показати її як людину високої духовної та інтелектуальної культури, гуманітарія не тільки відповідно до наукового напрямку, в якому вона працювала, а й за переконаннями і діями.

Народилася Ірина Яківна 1928 року в місті Азов Ростовської області. Її батьки — Матковський Яків Климентійович і Сурмач Олександра Омелянівна — були музикантами; одним із найкращих друзів батьків був Теофіл Ріхтер, батько відомого піаніста Святослава Ріхтера. У 1952 році Ірина закінчила філологічний факультет Одеського державного університету і до 1957 року жила в Ленінграді (нині — Санкт-Петербург), працювала в Будинку-музеї Г. В. Плеханова; у Вищому морському училищі інженерів зі зброї виконувала обов'язки редактора та коректора видавничого відділу [7, с. 318]. У 1957 році повертається до Одеси і стає викладачем кафедри філософії Одеського державного університету. У 1962 році Ірина Яківна стає доцентом кафедри філософії. Працюючи і водночас навчаючись, 1969 року захистила кандидатську дисертацію в Інституті філософії АН СРСР, у цій же установі 1990 року — докторську дисертацію (обидві — за спеціальністю «етика»). Від 1993 року — професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання Одеського державного (від 2000 року — національного) університету імені І. І. Мечникова, з яким було пов'язано майже 60 років її життя.

І. Я. Матковська — автор більш ніж 150 наукових праць. Обрана віце-президентом українського відділення Міжнародного наукового товариства з вивчення культури XVIII століття. Працювала в складі Пушкінської комісії Одеського Будинку вчених та комісії з вивчення творчості Й. Гете і культури його часу при Науковій раді з історії світової культури РАН. Була членом спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій на філософському і філологічному факультетах ОНУ імені І. І. Мечникова. І. Я. Матковська — ініціатор і організатор багатьох міжнародних міждисциплінарних наукових конференцій, зокрема Міжнародних наукових форумів «Біографічний метод у сучасній гуманітаристиці», які від-

бувалися на філософському факультеті ОНУ імені І. І. Мечникова. Ірина Яківна Матковська успішно поєднувала наукову і педагогічну діяльність. Не одне покоління студентів, аспірантів і викладачів різних факультетів ОНУ та інших одеських вишів брало участь в організованих нею методологічних семінарах із проблем гуманітарного знання. Підготувала 16 кандидатів філософських наук та 2 докторів філософських наук.

Її не стало 3 листопада 2017 року. Спочиває на Другому цвинтарі м. Одеси в сімейному похованні разом із батьками, братом та сином.

За офіційними біографічними рядками простежується насичене численними подіями життя, до яких залучалися всі, хто оточував Ірину Яківну. І кожен рядок офіційної біографії може бути насичений «сфумато-ескізами».

Перша «сфумато-точка» — навколо одного з важливих у нашому контексті факту *curriculum vitae*: І. Я. Матковська була організатором багатьох наукових заходів із біографічної проблематики. Спробуємо додати глибини, світлотіні цьому сюжету. Ірині Яківні була властива інтелектуальна чуйність, вона часто в дослідницьких пошуках слідувала за імпульсами від колег і учнів. Теоретичний інтерес до біографії став своєрідним ефектом близької і часом драматичної дружби з колегою, ровесницею, видатним соціальним філософом і соціологом, професором Інституту соціальних наук ОНУ імені І. І. Мечникова, головою Південноукраїнського відділення Соціологічної асоціації України Іриною Марківною Поповою (1931–2008). Вона в 1990-ті роки захопилася біографічним методом у соціології, ініціювала створення в Одесі «Народного архіву» особистих документів (у соціологічній термінології «людських документів»). Ірина Яківна також звернулася до цієї теми, але зовсім у іншій оптиці, близької до літературознавства, екзистенційного типу філософування. Із позиції офіційної біографії нашої героїні неможливо побачити, що одна з головних тем її наукової творчості стала ефектом «неспорідненої спорідненості» двох Ірин. До речі, Ірина Марківна згадувала, що саме Ірина Яківна колись розповіла їй, активному члену КППС зі щирою вірою у комуністичний соціальний ідеал, про трагічність сталінської епохи, історію репресій і ГУЛАГ. І. Я. Матковська листувалася з автором «Архіпелагу ГУЛАГ» Олександром Солженіциним з приводу одного з персонажів книги, священника Федора Флорі, в'язня Сиблагу, який був одним з її шкільних учителів в окупованій румунами Одесі. Ірина Яківна розшукала місце поховання протоієрея на Другому християнському цвинтарі в Одесі, де зараз спочиває і вона.

Одним із важливих штрихів до портрета І. Я. Матковської, на наш погляд, є постійне прагнення до нових знань, ознайомлення та ви-

вчення сучасних тенденцій у гуманітаристиці та філософії. Вона стежила за видавничими новинками, обирала найбільш відповідні її інтересам видання та постійно поповнювала ними домашню бібліотеку. Причому не тільки сама працювала з новою літературою, а й регулярно ознайомлювала з нею колег, аспірантів, студентів, приносила придбані книжки на кафедру, на лекції, робила невеликі огляди, передавала книжки по студентських лавах, регулярно збирала аспірантів на семінари, щоб ознайомити з видавничими новинками, давала літературу для опрацювання додому. В останні роки домашня бібліотека Ірини Яківни займала значну частину її квартири, і син просив її не купувати більше книжок. Вона розповідала, що одного разу вони вдвох поїхали до Москви, і син взяв із неї слово не купувати ніякої літератури. Але під час посадки на поїзд Юліан побачив, що Ірина Яківна тримає важкий пакунок. Коли дізнався, що мати придбала том «Нової філософської енциклопедії», то, за її словами, «майже знепритомнів». Згадка про цей випадок супроводжувалась іскорками в очах та загадково задоволеною посмішкою, у якій випромінювалась молодість та невгамовність душі, незважаючи на вік, сімейний та соціальний статус.

Ще один штрих: Ірина Яківна любила докладно розробляти нові лекційні курси, з ентузіазмом бралася за цю роботу. Читання лекцій студентам взагалі було одним з її улюблених занять, хоча ступінь доктора наук і звання професора дозволяли їй зменшити лекційне навантаження та більше уваги приділяти науковій роботі, написанню фундаментальних праць. Але живе спілкування з молоддю, прагнення до діалогічного способу життя, бажання вчити і, водночас, учитися, в її уявленні не можна було зменшити та, хоча б частково, замінити кабінетною працею. Досить промовистий приклад, який характеризує Ірину Яківну, — розробка курсу «Історія української філософії». Майже у 80 років вона опанувала українську мову (мабуть, їй допоміг філологічний досвід; крім цього, володіла польською, англійською, німецькою мовами, вільно читала літературу болгарською, сербською, італійською), докладно вивчила літературу і вела курс українською. На цих лекціях студентам поступово розкривався світ української філософської думки — романтизм доповнювався рисами екзистенціалізму, у прагненні до гармонійного поєднання знання та віри вбачався потяг до свободи, навіть до хаотичності, проводилися паралелі та знаходилися взаємозв'язки між героїзмом та страждальністю, естетичним та морально-етичним облаштуванням світу [14].

Наголосимо, що це була жива автобіографічна історія тісних дружньо-колегіальних стосунків з найкращими сучасними українськими філософами, переважно з Інституту філософії НАН України імені

Г. С. Сковороди (М. Попович, В. Малахов, Т. Чайка, В. Нічик та інші). Неможливо забути спогади Ірини Яківни про дорогу її серцю колегу — Валерію Михайлівну Нічик, завідувача сектору, а потім відділу історії української філософії в Інституті філософії НАН України, про представлений в оповіді справжній науковий подвиг Валерії Михайлівни та її соратників — співробітників відділу, які, незважаючи на активний спротив влади, на ризик для їх життя та кар'єри, самовіддано відтворювали філософську спадщину Києво-Могилянської академії, разом вивчали латину, читали пошкоджені часом, забуті рукописи з напівстертими буквами. Ставало зрозумілим: пістет перед спадщиною Києво-Могилянської академії, який сьогодні є нібито самозрозумілою очевидністю українського гуманітарного простору, насправді виявляється результатом важливих особистісних екзистенційних, інтелектуальних, моральнісних життєвих актів вільного вибору своєї долі. Це — один з найважливіших уроків нашого вчителя, це також живе підтвердження того, що саме в школі історико-філософської біографістики такі уроки можна засвоювати.

Дуже шкода, що ми, учні Ірини Яківни, не встигли записати біографічне інтерв'ю з нею, незважаючи на те, що в 2011 році в межах навчального курсу «Основи теоретичної біографістики» на філософському факультеті ОНУ імені І. І. Мечникова почалось інтерв'ювання одеських філософів як відгук на проект «Усна історія філософів» київського філософа, до речі, близького друга Ірини Яківни, Тетяни Чайки [22]. У той час І. Я. Матковська вже не працювала на факультеті й студенти не мали можливості безпосередньо спілкуватися з нею. Проте це не виправдання, ми просто не зробили потрібного зусилля для організації такої зустрічі, відкладаючи, як завжди робимо, на потім. Можемо лише радіти тому, що до 80-річчя нашої «філософської матусі» ми підготували невеличкий збірник, який назвали «У філософії жіноче обличчя» [19]. Майже кожній публікації тут передує екзистенційне автобіографічне Слово про Друга або Вчителя. І кожне з них може доповнити наші начерки до портрета в манері сфумато.

Сформулюємо деякі загальні **висновки** нашої біографічної розвідки. У сучасній Україні достатньо активно розвивається філософська біографістика, яку можна позначити *субжанром* філософії та історії філософії (В. І. Менжулін). Цей напрям-субжанр шукає теоретико-концептуальні засади, поняттєво-термінологічну мову, методологічний та методичний інструментарій. Запропонована видатним семіотиком Ю. Лотманом біографічна модель «портрет у манері сфумато», евристичну плідність якої ми спробували продемонструвати на прикладі відтворення інтелектуальної біографії українського філософа І. Я. Матковської, професора Одеського національного уні-

верситету імені І. І. Мечникова, може суттєво збагатити зміст та форми філософської біографістики, посилити її міждисциплінарний характер, оскільки специфічна майстерність «біографічного сфумато» є синтезом науки та мистецтва.

1. Біографічний підхід у вивченні історії та спадщини Київської духовної академії: зб. наук. пр. / упоряд. і відп. ред. М. Л. Ткачук. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 232 с.
2. Валевский А. Л. Основания биографии / А. Л. Валевский. – Київ : Наукова думка, 1993. – 110 с.
3. Гастев А. Леонардо да Винчи / А. Гастев. – М. : Молодая гвардия, 1984. – 306 с.
4. Голубович І. В. Биография: силуэт на фоне Humanities (Методология анализа биографии в социогуманитарном знании) : монография / І. В. Голубович. – Одеса : СПД Фридман, 2007. – 327 с.
5. Голубович І. В. Усна історія філософії та усна історія філософів в соціокультурному та інтелектуальному контекстах / І. В. Голубович // Філософська думка. – 2019. – № 6. – С. 105–114.
6. Голубович І. В. Матковська Ірина Яківна. Філософ, фахівець з етики / І. В. Голубович, О. П. Коваленко // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. словник. Т. 3 : К–П / відпов. ред. В. А. Сминтина, заст. відп. ред. М. О. Подрезова. – 2-ге видання, доп. – Одеса : Астропринт, 2005. – С. 318–321.
7. Голубович І. В. Ірина Яківна Матковська / І. В. Голубович, С. Г. Секундант // Енциклопедія сучасної України. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=67014
8. Доторк: усні історії філософії // Філософська думка. – 2019. – № 4. – С. 5–92.
9. Інтелектуальна біографія: продовження теми // Філософська думка. – 2012. – № 6. – С. 5–48.
10. Лотман Ю. М. Биография — живое лицо / Ю. М. Лотман // Новый мир. – 1985. – № 2. – С. 228–236.
11. Малахов В. А. Право бути собою / В. А. Малахов. – Київ : Дух і Літера, 2008. – 336 с.
12. Малахов В. А. Этнос философии / В. А. Малахов // Уязвимость любви / В. А. Малахов. – Київ : Дух і Літера, 2005. – С. 59–109.
13. Матковская И. Я. Проблемы развития прогрессивной этической мысли России (домарксистский период) : учеб. пособие для вузов / И. Я. Матковская. – М. : Высш. шк., 1998. – 128 с.
14. Матковська І. Я. Феномен національної філософії (на матеріалі історії філософської думки в Україні) : методична розробка з курсу «Історія філософії України» / І. Я. Матковська. – Одеса : Астропринт, 2003. – 118 с.
15. Менжулін В. І. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні : монографія / В. І. Менжулін. – Київ : НаУКМА ; Аграр Медіа Груп, 2010. – 455 с.
16. Менжулін В. І. Історико-філософська біографістика: провідні тенденції та віхи становлення / В. І. Менжулін // Наукові записки НаУКМА. – Київ, 2011. – Т. 115 : Філософія та релігієзнавство. – С. 18–25.

17. Менжулін В. І. Довідково-енциклопедична біографістика як жанр сучасних історико-філософських досліджень: англо-американський та український досвід / В. І. Менжулін // *Sententiae*. – 2018. – Т. 37, № 1. – С. 153–167. <https://doi.org/10.22240/sent37.01.153>
18. Свідчення та палімпсест (Бесіди з Полем Рікером у Парижі та Києві записав Костянтин Сігов) // *Сам як інший / Поль Рікер*; пер. з фр. В. Андрушко, О. Сирцова. – 2-ге вид. – Київ: Дух і Літера, 2002. – С. 424–432.
19. «У философии женское лицо...»: Сборник научных статей, посвященных юбилею Ирины Яковлевны Матковской. – Одесса: ФЛП Фридман, 2008. – 112 с.
20. Філософські пошуки: [зб. наук. пр.] / М. М. Верников (гол. ред.); Всеукраїнська асоціація філософських спілок, Львівська філософська спілка «Cogito», Інститут філософії, логіки і соціології. – Вип. XVII–XVIII. – Львів; Одеса, 2004. – 434 с.
21. Філософські пошуки: [зб. наук. пр.] / М. М. Верников (гол. ред.); Всеукраїнська асоціація філософських спілок, Львівська філософська спілка «Cogito», Інститут філософії, логіки і соціології. – Вип. XXVI. – Львів; Одеса, 2007. – 325 с.
22. Чайка Т. А. Доторк. Презентація проекту «Усні історії філософів» / Т. А. Чайка // *Філософська думка*. – 2009. – № 3. – С. 140–144.
23. Currie A., Avin S. Method Pluralism, Method Mismatch, & Method Bias / Adrian Currie, Shahar Avin // *Philosophers' Imprint*. – 2019, April. – Vol. 19, No. 13. – Access mode: <https://quod.lib.umich.edu/cgi/p/pod/dod-idx/method-pluralism-method-mismatch-method-bias.pdf?c=phimp;idno=3521354.0019.013;format=pdf>

REFERENCES

1. Tkachuk, M. (Comp., Ed.). (2016). *Biografichniy pidkhid u vyvchenni istorii ta spadshchyny Kyivskoi dukhovnoi akademii* [Biographical approach in the study of history and heritage of the Kyiv Theological Academy]. Kyiv, Ukraine: Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”. [In Ukrainian].
2. Valevskii, A. L. (1993). *Osnovaniia biografiki* [Fundamentals of theory and art of biography]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Russian].
3. Gastev, A. (1984). *Leonardo da Vinchi* [Leonardo da Vinci]. Moscow, Russia: Molodaia gvardiia. [In Russian].
4. Golubovych, I. V. (2007). *Biografiia: siluet na fone Humanities (Metodologiiia analiza biografii v sotciogumanitarnom znanii)* [Biography: silhouette at the background of Humanities (Methodology for analyzing biography in socio-humanitarian sciences)]. Odessa, Ukraine: SPD Fridman. [In Russian].
5. Golubovych, I. V. (2019). *Usna istoriia filosofii ta usna istoriia filosofiv v sotsiokulturnomu ta intelektualnomu kontekstakh* [Oral history of philosophy and oral history of philosophers in socio-cultural and intellectual contexts]. *Filosoofska Dumka*, 6, 105–114. [In Ukrainian].
6. Golubovych, I. V., & Kovalenko, O. P. (2005). *Matkovska Iryna Yakivna. Filosof, fakhivets z etyky* [Matkovska Iryna Yakivna. Philosopher, ethics specialist]. In V. A. Smyntyna (Ed.). *Profesory Odeskoho (Novorosiiskoho) universytetu* [Professors of Odessa (Novorossiia) University] (2th ed., Vol. 3, pp. 318–321). Odessa, Ukraine: Astroprint. [In Ukrainian].

7. Golubovych, I. V., & Sekundant, S. H. (2017). Iryna Yakivna Matkovska [Iryna Yakivna Matkovska]. In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine]. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=67014 [In Ukrainian].
8. Dotorok: Usni istorii filosofii [Touch. Oral stories of philosophy]. (2019). *Filosofska Dumka*, 4, 5-92. [In Ukrainian].
9. Intelktualna biografiia (prodovzhennia temy) [Intellectual biography (continuation of the theme)]. (2012). *Filosofska Dumka*, 6, 5-48. [In Ukrainian].
10. Lotman, Yu. M. (1985). Biografiia – zhivoe litco [Biography is a living face]. *Novyi Mir*, 2, 228-236. [In Russian].
11. Malakhov, V. A. (2008). *Pravo buty soboiu* [The right to be yourself]. Kyiv, Ukraine: Dukh i Litera. [In Ukrainian].
12. Malakhov, V. A. (2005). Etos filosofii [Ethos of philosophy]. In V. A. Malakhov. *Uiazvimost liubvi* [Vulnerability of Love] (pp. 59-109). Kyiv, Ukraine: Dukh i Litera. [In Russian].
13. Matkovskaia, I. Ya. (1998). *Problemy razvitiia progressivnoi eticheskoi mysli Rossii (domarksistskii period)* [Problems of the development of progressive ethical thought in Russia (pre-Marxist period)]. Moscow, Russia: Vysshaia Shkola. [In Russian].
14. Matkovska, I. Ya. (2003). *Fenomen natsionalnoi filosofii (na materialii istorii filosofskoi dumky v Ukraini)* [The phenomenon of national philosophy (based on the history of philosophical thought in Ukraine)]. Odesa, Ukraine: Astroprint. [In Ukrainian].
15. Menzhulin, V. I. (2010). *Biohrafichnyi pidkhid v istoryko-filosofskomu piznanni* [Biographical approach in historical-philosophical cognition]. Kyiv, Ukraine: NaUKMA; Ahrar Media Hrup. [In Ukrainian].
16. Menzhulin, V. I. (2011). Istoryko-filosofska biohrafistyka: providni tendentsii ta vikhy stanovlennia [Historical and philosophical biography: leading trends and milestones]. *Naukovi Zapysky NaUKMA*, 115, 18-25. [In Ukrainian].
17. Menzhulin, V. I. (2018). Dovidkovo-entsyklopedychna biohrafistyka yak zhanr suchasnykh istoryko-filosofskykh doslidzhen: anhlo-amerykanskyi ta ukraïnskyi dosvid [Reference and encyclopedic biographistics as a genre of modern historical and philosophical research: Anglo-American and Ukrainian experience]. *Sententiae*. 37(1), 153-167. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.22240/sent37.01.153>
18. Svidchennia ta palimpsest (Besidy z Polem Rikerom u Paryzhi ta Kyievi zapsav Kostiantyn Sihov). (2002). [Testimony and palimpsest (Interviews with Paul Reeker in Paris and Kyiv recorded by Konstantin Sigov)]. In P. Riker. *Sam yak inshyi* (V. Andrushko, & O. Syrtsova (Trans.)), 2th ed., pp. 424-432). Kyiv, Ukraine: Dukh i Litera. [In Ukrainian].
19. "U filosofii zhenskoe litco...": *Sbornik nauchnykh statei, posviashchennykh iubileiu Iriny Iakovlevny Matkovskoi* [Philosophy has a woman's face... Collection of scientific articles dedicated to the anniversary of Irina Yakovlevna Matkovskaya]. (2008). Odesa, Ukraine: FLP Fridman. [In Russian].
20. Vernykov, M. M. (Ed.). (2004). *Filosofski Poshuky* [Philosophical Quest] (Is. 17-18). Lviv, Odesa, Ukraine. [In Ukrainian, in Russian].
21. Vernykov, M. M. (Ed.). (2007). *Filosofski Poshuky* [Philosophical Quest] (Is. 26). Lviv, Odesa, Ukraine. [In Ukrainian, in Russian].

22. Chaika, T. A. (2009). Dotork. Prezentatsiia proektu "Usni istorii filosofiv" [Touch. Presentation of the project "Oral Stories of Philosophers"]. *Filosofska Dumka*, 3, 140-144. [In Ukrainian].
23. Currie, A., & Avin, S. (2019, April). Method Pluralism, Method Mismatch, & Method Bias. *Philosophers' Imprint*, 19(13). URL: <https://quod.lib.umich.edu/cgi/p/pod/dod-idx/method-pluralism-method-mismatch-method-bias.pdf?c=phimp;idno=3521354.0019.013;format=pdf> [In English].

Стаття надійшла 05.09.2020 р.

Inna GOLUBOVYCH, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Chair of Philosophy Department, Odessa I. I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine);

Tetiana KRYZHANOVSKA, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Department of Art History and Humanities, International Humanitarian University (Odessa, Ukraine).

Iryna Yakivna Matkovska: Sketches for a portrait in the manner of sfumato.

Theoretical and methodological conditions of the possibility of presenting the intellectual biography of the outstanding Ukrainian philosopher, professor of the Faculty of Philosophy of Odessa National University Iryna Yakivna Matkovskaya (1928-2017) in double optics are studied: first, in the official encyclopedic reference, secondly in the sketch of a "portrait in the manner of a sfumato" (a semiotic model of Yu. Lotman). The topic is considered at the background of the development of philosophical biography in modern Ukraine. The problem-thematic region of axiology of biography is also discussed.

Many heuristically fruitful methods, approaches, techniques have been developed in the interdisciplinary field of biographistics. In the framework of this publication, we turn to one of these methods, which was proposed by Yu. M. Lotman. He singles out and theoretically saturates the painting technique "sfumato", which was perfectly used by Leonardo da Vinci. Sfumato – an imperceptible air interpenetration of light and shadow, which creates radiant darkness and dim light - is not only an artistic technique of the great master, but the emblem of his spiritual quest, the code of his biography. The symbol-image "sfumato" determines the unity and integrity of the biographical story, the isomorphism of its various parts. At the same time, the "airiness" of the image itself allows us to move away from its dictate and rigid biographical concept. In our opinion, the biographical technique of "sfumato" makes it possible to shed light on the mysterious connection between external and internal biography. The sfumato technique gives a chance to illuminate, keeping it a secret: not with a searchlight or even a flashlight, but with a "flicker". Thus, it is possible to outline in the first approximation the research "sfumato" in biography. The technique of "sfumato" in our context is situated on the border between scientific discourse and art.

Key words: philosophical biography, biographical method in humanities, portrait in the manner of sfumato, Iryna Yakivna Matkovska, axiology of biography, internal biography, ontology of biography.